

Monika Żak

Miejsce etyki zawodowej w służbie polskiego policjanta

Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa 4, 165-184

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Monika Żak

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Miejsce etyki zawodowej w służbie polskiego policjanta

Abstract: The issue of ethics is a concept that affects human life from their earliest years. Ethical rules largely regulate human relations and determine which behaviour is socially desirable, acceptable and which behaviours are not allowed. A special type of ethics is undoubtedly professional ethics which determines the behaviours and activities of the various professions. The importance of deontology seems particularly important in the case of the professions of public trust. Work in police is an example of such a profession and requires a number of formal and moral orders and bans for police officers. Professional ethics is an important part of the daily work and sets a definite direction of activities of police officers. This article presents the opinions of police officers about the rules of professional ethics in their work and assessing the relevance and feasibility of compliance with these rules.

Keywords: ethics, professional ethics, police officer's work.

Wstęp

Zawrotne tempo współczesnego życia, rozwój technologii komunikacyjnych oraz relatywizacja wartości należą do najbardziej powszechnych i widocznych zjawisk, jakie dziś obserwujemy. O ile pogłębianie wiedzy, rozwój możliwości ludzkiego umysłu i wprowadzanie różnorodnych udogodnień technicznych świadczą o wysokim poziomie rozwoju cywilizacyjnego, o tyle rozluźnienie zasad moralnych i pogłębiający się kryzys w sferze etyki wyznaczają zły kierunek wszystkich tych przemian. Czy zatem możliwe jest opieranie się wszechogarniającym zmianom? Czy można kierować się zasadami etycznymi wbrew obserwowanym trendom? Czy zawody zaufania publicznego nadal pozostają ostoją moralności czy też uległy już

ogólnospołecznym nastrojom? Niniejszy artykuł ma na celu wskazanie odpowiedzi na powyższe pytania, a kanwą rozważań stanie się tak istotny element funkcjonowania społeczeństwa, jak służba policji.

Pojęcie etyki

Z pojęciem etyki człowiek spotyka się niemal od początku swojego życia, gdyż już w okresie przedszkolnym, wczesnoszkolnym podlega z różnym zasadom, które określają charakter stosunków międzyludzkich. Takie normy stają się podstawą budowania określonej postawy moralnej, która winna być akceptowana i realizowana przez ogół społeczeństwa. Oczywiście, określona postawa moralna to nie tylko efekt indywidualnej aktywności jednostki ludzkiej, ale przede wszystkim lata doświadczeń i wpływu określonych wartości, jakie charakteryzują daną społeczność zarówno w wymiarze lokalnym, jak i globalnym. W najszerszym, potocznym rozumowaniu etykę traktuje się jako zbiór zasad, które są w danym społeczeństwie pożądane i których złamanie lub nieprzestrzeganie wiąże się z określonymi sankcjami. „Najogólniej można etykę określić jako dyscyplinę filozoficzną, obejmującą zespół zagadnień związanych z określeniem istoty powinności moralnej (dobra lub zła moralnego), z determinacją jej szczegółowej treści (słuszności), ostatecznym wyjaśnieniem faktu powinności moralnej działania oraz genezą zła (upadku) moralnego i sposobami jego przezwyciężania” (T. Styczeń, J. Merecki, 1996, s. 5). Dokonując dalszego przeglądu określeń pojęcia etyki, można zauważyć, że: „Etyka dotyczy dobra, które powinno kierować zachowaniami i postępowaniami ludzi. Jej celem jest wskazanie metodycznie sprawdzonych podstaw dla sprawiedliwego, rozumnego i sensownego działania oraz (wspólnego) życia. Zasady i podstawy etyki powinny być powszechnie ważne i racjonalnie przekonywające, bez powoływania się na zewnętrzne autorytety i konwencje, dlatego wobec panującej moralności zajmuje ona nadrzędne, krytyczne stanowisko” (P. Kunzmann, F.P. Burkand, F. Wiedman, 1999, s. 13). Przytoczona definicja etyki określa w sposób szeroki jej zakres i główne zadania w regulowaniu funkcjonowania społeczeństw. Wskazuje ona również na tak istotny element, jakim jest powszechność oraz niezależność od jednostkowych manifestacji. Ważne jest również, aby zasady i normy kształtujące etykę były zgodne zarówno z jednostkowym poczuciem dobra i sprawiedliwości, jak i ze społecznym rozumieniem zasad współżycia. „Ogólnie etyka odnosi się do wartości, którymi kieruje się osoba, organizacja lub społeczeństwo — różnicy pomiędzy dobrem i złem, sprawiedliwością i niesprawiedliwością, uczciwością i nieuczciwością. Postępowanie osoby oceniane jest nie tylko w stosunku do jej sumienia, ale również w stosunku do pewnej dopuszczalnej normy, która została określona społecznie, zawodowo czy organizacyjnie” (F.P. Seitel, 2003, s. 85). Moralność społeczeństwa to jednocześnie moralność jego członków. Nie jest możliwa rozbieżność między jednostkowym pojmowaniem etyki a jego społecznym

ogólnym wymiarem. Definiowanie etyki i rozważania na jej temat są przedmiotem aktywności badaczy wielu dziedzin nauki. Zarówno historia etyki, moralności, jak i dorobek naukowy, świadczą o tym, że właściwie od początków cywilizacji było to pojęcie bardzo istotne z punktu widzenia istnienia społeczeństw. Zainteresowanie etycznym wymiarem funkcjonowania społecznego sprawiło, że doczekało się ono licznych opracowań i publikacji między innymi z zakresu filozofii, psychologii, religii i socjologii. Dzisiejsza ogólna analiza etyki ujmuje ją w trzech płaszczyznach:

- dyscypliny naukowej, której przedmiotem działań jest wyjaśnianie społeczno-psychologicznych źródeł etyki oraz definiowanie i wyjaśnianie określonych wartości moralnych;
- systemu normatywnego wyznaczającego poszczególne nakazy i wartości moralne;
- teorii moralności, czyli skodyfikowanej wiedzy dotyczącej moralności.

Z punktu widzenia filozofii najważniejszym elementem rozważań na temat etyki powinno być stosowanie analizy do teorii moralności. Z tego właśnie powodu filozofia zajmuje się etyką traktowaną jako:

- teoria moralności, a więc pojmowanie sensu i rozumienie istoty języka moralności, kardynalnych pojęć należących do zakresu etyki;
- etyka stosowana, związana z rozwiązywaniem nowych problemów moralności występujących w ramach poszczególnych orientacji składających się na filozofię i myśl etyczną.

Z kolei psychologia ujmuje etykę z punktu widzenia moralności jako wytworu różnych czynników psychicznych. W rozważaniach psychologicznych kładzie się nacisk na moralność jako zbiór ludzkich potrzeb, skłonności i dążeń psychicznych. Wszelkie postawy moralne jednostki — zdaniem psychologów — są efektem wewnętrzniancia jej emocji i postaw. To właśnie emocje są najważniejszym elementem moralności, ponieważ to one skłaniają ludzi do działania. W psychologicznych rozważaniach etycznych ważne jest również podkreślenie znaczenia uczuć, które warunkują określone poglądy moralne. „Moralność uwarunkowana jest przez uczucia. Rola rozumu w wyborach moralnych jest bardzo ograniczona, wątpliwa, wręcz niepotrzebna. Za pierwotne uznaje się jednak nie uczucia egoizmu, lecz sympatii, solidarności. Z tymi uczuciami, pojęciami i dążeniami związane są trzy zasady moralne: kary (w formie potępienia, skazania i pogardy), prawa (boskie, państwowe i reputacja) i nagrody [...]” (J. Mironiuk, 2003, s. 131). Do przedstawicieli stanowiska odrzucającego rozum na rzecz emocji w kwestii moralności należy między innymi David Hume, który w swym dziele *Traktat o naturze ludzkiej* wskazuje na niepodważalną rolę uczuć w kształtowaniu etyki i moralności ludzi, jednocześnie podkreślając, że zależność ta ma charakter zwrotny, to znaczy, że również moralność wpływa na uczucia i emocje jednostek: „Moralność budzi uczucia i powoduje działania albo im zapobiega. [...] Rozum jest całkowicie niemocny w tej sprawie. Reguły moralne nie są więc konkluzjami wysnutymi przez nasz rozum” (D. Hume, 1963, s. 243—244). Można zatem stwierdzić, że zdaniem psychologów, to nie rozum, nie intelekt, ale uczucia jednostki decydują o jej moralności i wydawaniu przez nią wszelkich sądów moralnych.

Pojęcie etyki i moralności zdaje się nieodłącznie związane z kategorią religii. Każdy system religijny zakłada określoną postawę moralną, jaka winna stać się udziałem jego wyznawców. „W opcji etyki religijnej przekonania opierają się na generalnej zasadzie uznania pozaludzkich źródeł moralności. Twórcą (dawcą) norm moralnych jest istota nadprzyrodzona (*sacrum*)” (J. Mironiuk, 2003, s. 138). Z punktu widzenia religii chrześcijańskich droga do określenia w miarę spójnego systemu moralnego była trudna i wiodła przez liczne zawirowania społeczne na przestrzeni wielu wieków. Również same religie chrześcijańskie przechodziły liczne przeobrażenia, które stanowiły odpowiedź na potrzeby ludzi. „Ten ruch wewnętrzny w obrębie doktryny objął również etykę, powodując wiele kompilacji w jej budowie. Bogactwo źródeł i nawarstwianie się nowych znaczeń w tym tak długim »życiorysie« uczyniły z etyki chrześcijańskiej twór złożony i — wbrew częstym opiniom — daleki od jednoznaczności” (S. Soldenhoff, 1979, s. 207). Religie chrześcijańskie opierają swoją doktrynę na pojęciu wartości transcendentnych, które z kolei kształtują duchowość człowieka, a więc i jego wymiar etyczny. „Etyka chrześcijańska głosiła i głosi miłość bliźniego i inne związane z nią zasady, [...]. Zasady te były zalecane powszechnie bez względu na to, czy były przestrzegane i czy — biorąc pod uwagę wszelkie ułomności i wady ludzkiej natury — istniały po temu jakiegokolwiek szanse” (H. Borowski, 1996, s. 8). Nauki religijne akcentują fakt, że rozum ludzki często błędzi, w związku z czym nie można mu całkowicie powierzyć roli kształtowania moralności ludzkiej i wydawania osądów moralnych. W religiach to Bóg jest twórcą i dawcą wszelkich wartości i norm moralnych i z tego też powodu jedyne, co człowiek może uczynić, to wierzyć. Wiara jest źródłem działania, które jest zgodne z etyką. „Chrześcijaństwo akcentuje porządek życia i postępowania wypływający z natury rzeczy. Wieczność i konieczność porządku świata wywodzi z prawa i woli Boga” (W. Dyk, 2002, s. 28). W religii katolickiej kładzie się nacisk na czynienie dobra wspólnego, czyli takiego stanu społecznego, w którym wszyscy ludzie mają zapewnione środki do rozwoju fizycznego i duchowego. „[...] etyka chrześcijańska uczy człowieka, jak może i jak powinien swemu postępowaniu nadawać wartość obiektywnego dobra [...]” (K. Wojtyła, 1995, s. 165—166). Postępowanie etyczne zatem jest utożsamiane z czynieniem dobra, którego efektem jest rozwój każdej osoby ludzkiej. Autorem takiego podejścia jest święty Tomasz z Akwinu, który stwierdził, że „człowiek powinien drogą aktywnego samowychowania usprawniać swe dyspozycje do czynienia koniecznego i bezwzględniego dobra prowadzącego do realizacji swego powołania, którym jest uczestnictwo w kulturze i zjednoczenie z Bogiem” (U. Schrade, 1992, s. 53).

Konkludując: postępować moralnie w chrześcijaństwie to tyle, co kochać swojego bliźniego, czynić dobro (czego efektem jest dobro wspólne) i utrzymywać swoją wiarę. „Etyka religijna, chodzi zaś w tym wypadku konkretnie o etykę chrześcijańską, wypływa z tej refleksji nad bytem, a w szczególności nad bytem ludzkim, dla której oparciem jest Objawienie. Objawienie w związku z tymi poglądami na człowieka, na celowość jego bytu, na sens jego istnienia, z jakimi w nim się spotykamy, formułuje też pewne zasady postępowania” (Z. Kalita, 2001, s. 98, za

K. Wojtyła, 1995, s. 11—23). Religia katolicka utożsamia postępowanie etyczne z postępowaniem moralnym, zgodnym z sumieniem każdego człowieka. Sumienie i zasady przekazywane przez katolicką naukę społeczną powinny stanowić podstawę etyki każdego wierzącego człowieka.

Socjologia, zajmując się społeczeństwem i procesami w nim zachodzącymi, również podejmuje kwestię etyki jako elementu regulującego stosunki między jednostkami. Zagadnieniem etyki, jej wpływu na funkcjonowanie jednostek w społeczeństwie i egzystencję całych społeczeństw w szczególności zajmuje się socjologia moralności. „Truizmem socjologicznym jest stwierdzenie, że świadomość i zachowania moralne, zwłaszcza w ich konkretnych kształtach, są uzależnione w dużym stopniu od wpływów wywieranych na jednostkę przez poszczególne grupy społeczne i społeczeństwo globalne. Te społeczne uwarunkowania i ramy społeczne świadomości i działania moralnego ludzi można badać w ramach dyscypliny naukowej zwanej socjologią moralności” (J. Mariński, 1989, s. 51). Podobnie jak przedstawiciele innych dziedzin nauki, socjologowie również skupili swoją uwagę na jednym z czynników konstytuujących zagadnienie etyki. Czynnikiem tym są wszelkiego rodzaju normy kulturowe i moralne, które uchodzą za podstawowy element wszelkich systemów kontroli społecznej, ponieważ występują w formie nakazów i zakazów. Wskazują one jednostkom, jakie zachowania i postawy są pożądane w danej społeczności oraz czego należy unikać, by nie narazić się na społeczne potępienie czy wręcz ostracyzm. Czym jednak dokładnie są omawiane normy? Piotr Sztompka podaje następującą definicję norm kulturowych: „Normy kulturowe: takie reguły, których przedmiotem są właściwe, oczekiwane, obarczone powinnością sposoby czy metody działania, a więc środki stosowane do osiągnięcia celów” (P. Sztompka, 2003, s. 286). Różnorodność i wielość norm obowiązujących w różnych kulturach wpływa na zróżnicowanie poglądów, systemów wartości i sposobów postępowania wśród członków poszczególnych społeczności. „Norma moralna stanowi więc zalecenia — nakaz lub zakaz jakiegoś autorytetu lub grupy społecznej, społeczeństwa — skierowane do określonej jednostki lub grupy, by zachowały się w odpowiedni sposób wobec innych osób” (H. Borowski, 1996, s. 40). Normy zatem to w dużym uproszczeniu pożądane i dopuszczane sposoby zachowań jednostek w określonych sytuacjach.

Z pojęciem norm kulturowych jest ściśle związane zagadnienie wartości moralnych, jako istotnego elementu konstytuującego moralność danego społeczeństwa. W socjologii wyróżnia się dwa główne stanowiska, które proponują ujmowanie wartości w sposób obiektywistyczny lub subiektywistyczny. Obiektywistyczne podejście do kwestii wartości zwraca uwagę na to, że wszelkie wartości są niezależne od człowieka i jego osądów, są autonomiczne w stosunku do wszelkich ocen i postaw jednostkowych. Do takich wartości zalicza się piękno, sprawiedliwość czy dobro. Z kolei koncepcja subiektywistyczna zakłada, że wszelkie wartości — czy to ogólne czy też moralne — stanowią wytwór aktywności i działań człowieka, czyli jego sądów, opinii i ocen. To, czy coś jest wartością, czy nią nie jest, zależy od samego człowieka i jego postawy wobec tych zjawisk, przedmiotów. Najogólniej można stwierdzić, że w socjologii „przez wartość rozumie się najczęściej to

wszystko, co wiąże się z pozytywnymi emocjami, co skupia na sobie pragnienia i dążenia człowieka, co uważa się za ważne i istotne w życiu, godne pożądania, na zdobyciu czego jednostce najbardziej zależy, oraz czego się na co dzień poszukuje jako rzeczy cennej” (J. Mariański, 1989, s. 165). Należy podkreślić, że byt poszczególnych wartości moralnych jest ściśle uzależniony od przyjęcia i zaakceptowania ich przez człowieka, nie mogą one bowiem funkcjonować niezależnie od jednostki ludzkiej. „Specyfiką wartości moralnych jest to, że są one aprobowane i przyjmowane wewnętrznie przez ludzi, tkwią w nich, ich sumieniach i postawach moralnych” (M. Sułek, J. Świniarski, 2001, s. 50—51). Wartości moralne z jednej strony wyznaczają cel dążeń i aktywności ludzkiej, a z drugiej strony określają metody realizacji tychże celów. Podsumowując: „Wartość to ostateczny cel wszystkiego, o co warto zabiegać, co wiąże się z powinnościami, obowiązkiem, z sensem działania i współżycia z innymi ludźmi; co zgodnie z naturą (działającego lub wartościującego) odzwierciedla preferencje dóbr materialnych bądź duchowych; do czego się dąży, poszukuje, co motywuje i dynamizuje, co każe podejmować wysiłek fizyczny i intelektualny, co nadaje sens wszelkim poczynaniom i ma walor dobra moralnego” (J. Mironiuk, 2003, s. 30—31, za A.B. Stępień, 1989, s. 94—95).

Innym równie istotnym elementem, na który szczególnie nacisk kładzie socjologia, jest pojęcie ideału moralnego (wzoru kulturowego). „Ideały regulują całe życie człowieka, wprowadzają w jego postępowanie pewną jednokierunkowość i jednolitość. Człowiek, realizując jakiś ideał, tak koordynuje swoje wysiłki, by go osiągnąć, a przynajmniej zbliżyć się do niego. Dzięki temu postępowanie ludzkie nabiera pewnego porządku i kierunku, jest motywowane uzasadnionymi racjami (przynajmniej subiektywnymi), prowadzi do kształtowania się sprawności działaniowych” (J. Mariański, 1989, s. 172). Człowiek w swoim działaniu zawsze się starał i nadal stara odwoływać do jakiegoś autorytetu, wzoru, ideału, do osiągnięcia którego jednocześnie pragnie dążyć. Ów ideał stanowi wyznacznik postępowania jednostek. „Nie postępujemy arbitralnie, jak nam się podoba, ale kierujemy się, przynajmniej w pewnym stopniu, tym, jak postępować powinniśmy” (P. Sztońska, 2003, s. 90). Ideał moralny jest efektem doświadczeń i ustaleń określonych społeczeństw, które w toku swojego rozwoju ustalają cechy i zachowania, które są korzystne dla funkcjonowania poszczególnych jednostek i całych grup społecznych. Zachowania i cechy, o których mowa, składają się na obraz ideału moralnego. „Cele najwyższe i wartości najwyższe określa się niekiedy mianem ideałów. Ideały formułują postulaty ogólne, odległe od działającego, ale możliwe do realizacji” (J. Mariański, 1989, s. 171). Wyjaśniając dalej pojęcie ideału: „Ideały są ideami (myśłami) przedstawiającymi naszej świadomości coś lepszego i doskonalszego niż to, co już istnieje, albo koncepcjami zrealizowania w świecie zewnętrznym, w życiu ekonomicznym, społecznym i kulturalnym, we własnym życiu i we własnej osobowości czegoś lepszego i doskonalszego niż to, co osiągnięto w danych warunkach i na danym szczeblu rozwoju techniki i kultury, ustroju społecznego lub na danym szczeblu rozwoju umysłowego, wiadomości i umiejętności, poziomu etycznego, wyrobienia woli i ukształtowania charakteru danej osoby” (S. Szuman, 1959, s. 6).

Określone wzory i ideały moralne występują niemal we wszystkich kulturach i społecznościach, ponieważ wyznaczają one sposób zachowania i postępowania jako te, które są najbardziej pożądane i akceptowane w tychże społecznościach. Stanowią one swoisty kierunkowskaz informujący o drodze, jaką należy obrać, by osiągnąć zamierzony cel. „Ideały moralne określają tzw. wzory osobowe, które mają służyć do oznaczenia przedstawionego w formie modelowej (typu idealnego) zespołu cech osobowości, który stanowi układ odniesienia dla opisu porównawczego oraz oceny działań i dyspozycji jednostek należących do określonej zbiorowości społecznej, a także spełniać ma funkcje normatywne, funkcje regulowania zachowań ludzi w tej zbiorowości” (J. Mariański, 1989, s. 172, za A. Jasińska, R. Siemieńska, 1975, s. 18).

Omawiane pojęcia należy traktować relatywnie, ponieważ w każdej społeczności możliwy jest wybór kilku alternatywnych sposobów na życie, i to od jednostki zależy, który z nich wybierze, a na pojęcie wzoru osobowego składa się bardzo wiele elementów, stanowiących o wyjątkowości tegoż wzoru. „Wzory osobowe mogą prezentować jakąś jedną normę, mogą również stanowić ideały prezentujące określony system. W pierwszym wypadku wzory osobowe zazwyczaj w swym przykładzie absolutyzują jakąś zasadę, w drugim natomiast prezentują zarówno różne zasady, jak i pewien typ postulowanego na gruncie danego systemu stosunku wobec rzeczywistości” (H. Jankowski, 1995, s. 198).

Normy moralne i kulturowe, wartości oraz wzór moralny stanowią te elementy konstytuujące pojęcie etyki, na które w szczególności zwraca uwagę socjologia moralności. Oczywiście, nie są to jedyne zagadnienia, na temat których toczą się dyskusje i badania socjologów. Niemniej jednak ograniczając się do najważniejszych, to właśnie te trzy elementy (normy moralne, wartości moralne oraz ideał moralny) należy podkreślić. Problematyka socjologii moralności jest w rzeczy samej bardzo szeroka i niezmiernie trudno jednoznacznie nakreślić ramy jej działalności i badań. Podobnie jak nie jest łatwo określić w sposób obiektywny, co stanowi wartość dla każdego człowieka i co on rozumie przez pojęcie „moralność”, tak nie jest sprawą prostą wymienić wszystkich aspektów, jakimi zajmuje się socjologia moralności.

Przedstawiony szkic dotyczący etyki jest jedynie pobieżnym oglądem na niezwykle bogaty dorobek naukowy z zakresu moralnego aspektu życia człowieka i funkcjonowania całych społeczeństw. Jest on jednak swego rodzaju wprowadzeniem do szczegółowego ujęcia etyki, a więc etyki zawodowej, zwanej również deontologią zawodową.

Etyka zawodowa

W każdym zawodzie obowiązują formalne i niepisane zasady i normy postępowania. Prawnicy, lekarze, policjanci przyrzekają sprawiedliwie wykonywać swoje

zadania. Ściśle określone zasady wypełniania swoich obowiązków zawodowych regulują funkcjonowanie określonych grup zawodowych. Bez tych reguł nie byłoby możliwe sprawne funkcjonowanie w żadnej grupie zawodowej, ponieważ panowałby chaos i samowola wykonywania obowiązków. Wszelkie kodeksy mają pomagać w godnym reprezentowaniu danego zawodu, a jednocześnie mają ograniczać zachowania, które w jakikolwiek sposób mogłyby narazić na szwank dobre imię któregoś z przedstawicieli danej profesji oraz całego środowiska zawodowego. „Przyuczając się do zawodu, jego przyszli wykonawcy przyswajają sobie następnie cały szereg reguł i ideałów moralnych, należących do moralnej tradycji danego zawodu. Ta interioryzacja tradycyjnej moralności zawodowej, niekoniecznie idąca w parze ze specjalną edukacją etyczną, dokonuje się w każdym razie w przypadku zawodów, które mają swoją własną tradycję moralną, przekazywaną z pokolenia na pokolenie [...]” (W. Galewicz, 2010, s. 36).

Etyka zawodowa jest pojęciem znanym tak długo, jak długo obowiązuje podział na określone zawody. Bez niej nie byłoby możliwe określenie obowiązków i uprawnień lekarzy, prawników, nauczycieli, policjantów czy nawet duchownych. Na pojęcie etyki zawodowej składa się bardzo wiele elementów, które regulują jej funkcjonowanie. „Etyka zawodowa występuje w postaci norm zinstytucjonalizowanych (kodeksy, przysięgi, ślubowania) oraz norm formułowanych jako indywidualne propozycje, luźne lub stanowiące uporządkowany zespół postulatów” (I. Łazari-Pawłowska, 1995, s. 188). Geneza pojęcia „etyka zawodowa” ma korzenie już w czasach definiowania pracy. Wprowadzenie podziału pracy, a co za tym idzie podziału na określone zawody stworzyło podstawę do opracowania swoistych zasad rządzących wykonywaniem określonych zadań w zakresie wykonywanego zawodu. „Na gruncie podziałów zawodowych zawsze pojawiają się określone wymogi moralne odnoszące się do przedstawicieli konkretnych środowisk. Charakterystyka jakiejś moralności zawodowej polega zatem na właściwym odczytaniu istniejących w danej społeczności przeświadczeń czy nawyków moralnych oraz postulatów, jakie pod adresem zawodu zgłasza otoczenie zewnętrzne, a także na analizie związków, jakie zachodzą między wymogami etyki określonej grupy a jej realnymi zadaniami i potrzebami” (M. Michalik, 2003, s. 37).

Etyka zawodowa, zwana też deontologią to najogólniej biorąc zbiór norm moralnych określających postępowanie przedstawicieli wybranego zawodu. „Etyka zawodowa jest nauką filozoficzną o usprawnieniach moralnych człowieka, potrzebnych do wykonania ulubionej pracy. [...]. Etyka zawodowa jako koncepcja jawi się jako odpowiedzialność za wynik pracy podjętej w warunkach dobrego przygotowania, czyli posiadania sprawności zarówno moralnych, jak i intelektualnych, a więc w warunkach proporcjonalnej doskonałości człowieka” (M. Gogacz, 1998, s. 11, 14). Etyka zawodowa przybiera najczęściej formę kodeksu etycznego danego zawodu, zawierającego opis akceptowanego społecznie ideału: „[...] sami przedstawiciele zawodu określają zakres wiedzy i umiejętności, który muszą posiadać jego adepci, sami ich szkolą oraz decydują o przyznaniu formalnych kwalifikacji, czyli dopuszczając do uprawiania zawodu, a także mogą z niego wykluczyć, oni zatem mają największy wpływ na to, w jaki sposób ich zawód służy społeczeństwu. Zasa-

dy owej służby społecznej wyrażane są w zawodowych standardach etycznych” (A. Lewicka-Strzałecka, 1999, s. 20—21). Z pojęciem samej etyki spotykamy się bardzo często i niejednokrotnie podkreślamy jego znaczenie. Właśnie to znaczenie nigdy nie może być przecenione, ponieważ zarówno wykonującym dany zawód, jak i tym, którym ów zawód ma służyć, daje ono poczucie bezpieczeństwa i duży stopień przewidywalności tego, co należy do praw i obowiązków obu stron. „Etyka zawodowa jest zespołem bardziej specjalnych niż ogólnych norm i zobowiązań wymaganych od pełniących określone funkcje zawodowe. Jest ona po prostu treścią zawartą w kodeksach deontologicznych określonych zawodów. Treść ta, ułożona w uporządkowany logicznie zespół norm, zwie się »kodeksem deontologicznym« danego zawodu” (M. Sułek, J. Świniarski, 2001, s. 63). Kodeksy etyki zawodowej mają ułatwiać wykonywanie zawodu, a jednocześnie mają na celu wprowadzenie granic uprawnień jego przedstawicieli, co ma zapobiegać wszelkim naruszeniom i przekroczeniu kompetencji. Etyka zawodowa jest swego rodzaju „świętością” każdej profesji, ponieważ ma za zadanie osiągnięcie celu każdego zawodu, czyli dobra wspólnego całej społeczności.

Etyka zawodowa policjanta — wyniki badań własnych

Zawód czy raczej służba policjanta jest specyficznym rodzajem profesji. Na policjantach ciąży nie tylko obowiązek sprawnego wykonywania powinności zawodowych, ale również świadomość ich znaczenia dla funkcjonowania całego państwa. Ich rola zdaje się na tyle ważna, że służbę policjanta zalicza się do zawodów zaufania publicznego. O wadze działań policjantów, strażników bezpieczeństwa pisał już Platon: „Bo jeżeli mistrzowie od łatek i zelówek będą licha warci, popsują się i będą udawali, że coś robią, nie będąc niczym właściwie, to nic strasznego dla państwa. Ale strażnicy praw i państwa, jeżeli nimi być przestaną i będą tylko swoją robotę udawali, to widzisz chyba, że całe państwo z gruntu prowadzą do zguby” (Platon, 1958, s. 193). Charakter służby, jej znaczenie oraz sposób realizacji zadań służbowych sprawiają, że od funkcjonariuszy policji oczekuje się szczególnej postawy moralnej, która będzie odzwierciedleniem ich roli w społeczeństwie. Policjant winien stanowić przykład postępowania zgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego. W kwestii prawnej zasady postępowania funkcjonariuszy regulują liczne akty prawne, w tym Załącznik do Zarządzenia nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 roku: „Zasady etyki zawodowej policjanta”. „§1. 1. Zasady etyki zawodowej policjanta wynikają z ogólnych wartości i norm moralnych uwzględniających specyfikę zawodu policjanta. 2. Obowiązkiem policjanta jest przestrzeganie zasad etyki zawodowej. §2. W sytuacjach nieuregulowanych przepisami prawa lub nieujętych w niniejszych zasadach etyki zawodowej policjant powinien kierować się zasadami współżycia społecznego i postępować tak, aby jego działania mogły być przykładem praworządności i prowadziły do

pogłębiania społecznego zaufania do Policji¹ Społeczne oczekiwania wobec funkcjonariuszy sprawiają, że wymóg określonej postawy moralnej stanowi bardzo istotny czynnik definiujący służbę w policji. Policjanci, egzekwując przestrzeganie prawa, sami powinni być wzorem do naśladowania. Jak podkreślają sami zainteresowani, niejednokrotnie jest to trudne i stanowi niemały dylemat moralny: „[...] jedno z dziesięciu [...] przykazań (dekalogu) [...] mówi prosto i jednoznacznie: nie zabijaj; policjant otrzymujący broń palną godzi się natomiast sprzeniewierzyć tej dyspozycji. Jeszcze mocniej zagrożone jest w pracy policjanta przykazanie aprobujące wyłącznie prawdę. Czy policjant kłamiąc lub nie mówiąc całej prawdy, np. w czasie zalegalizowanego prawnie kontrolowanego wręczenia korzyści majątkowej, narusza tę normę moralną, czy też nie? Działając w granicach prawa, niewątpliwie nie popełnia w takiej sytuacji przestępstwa w rozumieniu norm stanowionych, ale czy równie czytelna jest strona moralna takiego postępowania?” (P. Majer, 2003, s. 1). Wielu funkcjonariuszy prezentuje stanowisko, że złożenie ślubowania² na zawsze określiło ich postawę moralną, która nakazuje bezwzględne przestrzeganie prawa oraz aktywne działanie na rzecz dobrobytu i bezpieczeństwa państwa.

W podjętych przez autorkę badaniach wzięło udział 120 policjantów pełniących służbę w różnych pionach, charakteryzujących się różnymi stopniami służbowymi i różnym stażem służby w policji. Zostali oni poproszeni o udzielenie odpowiedzi na pytania zawarte w kwestionariuszu ankiety. Z wybranymi funkcjonariuszami przeprowadzono także wywiady swobodne, których tematem była właśnie między innymi etyka zawodowa. Niniejszy artykuł przedstawia wybrane odpowiedzi na pytania dotyczące bezpośrednio kwestii etyki zawodowej funkcjonariuszy policji. Na pytanie: *Czy etyka zawodowa jest dla Pana/Pani ważna w codziennej służbie?*, 40% respondentów odpowiedziało, że zdecydowanie jest ona ważna, 50% z kolei przyznało, że zasady moralne są raczej ważne. Żaden z funkcjonariuszy biorących udział w badaniach nie stwierdził, że etyka jest zdecydowanie nieważna, a 1,7% respondentów przyznało, że raczej nie jest ona istotnym elementem ich służby, 8,3% badanych nie było w stanie określić znaczenia zasad etyki zawodowej w ich codziennej służbie. Przedstawione wyniki wskazują, że etyka zawodowa jest ważna dla 90% respondentów. Jak stwierdził jeden z badanych funkcjonariuszy:

Etyka musi być ważnym elementem naszej służby, bo tak naprawdę to ona w dużej mierze odróżnia nas od innych zawodów. Od policjantów oczekuje się więcej

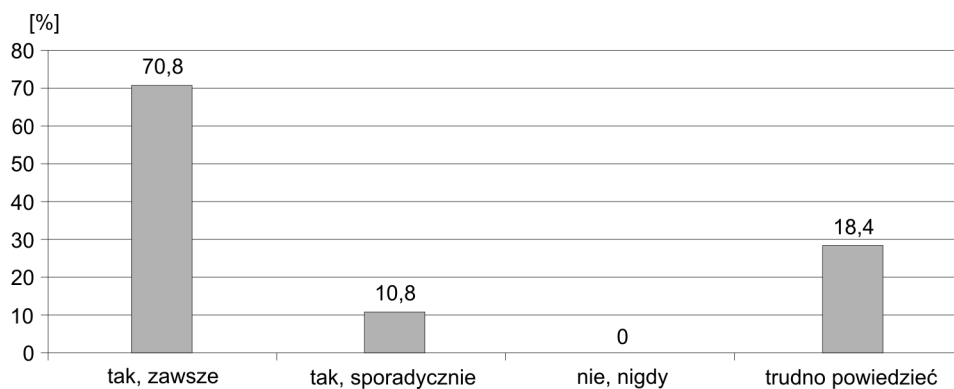
¹ Załącznik do Zarządzenia nr 805 Komendanta Głównego Policji z dnia 31 grudnia 2003 roku: „Zasady etyki zawodowej policjanta”.

² „Ja obywatel Rzeczypospolitej Polskiej, świadom podejmowanych obowiązków policjanta, ślubuję: służyć wiernie Narodowi, chronić ustanowiony Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej porządek prawny, strzec bezpieczeństwa Państwa i jego obywateli, nawet z narażeniem życia. Wykonując powierzone mi zadania, ślubuję pilnie przestrzegać prawa, dochować wierności konstytucyjnym organom Rzeczypospolitej Polskiej, przestrzegać dyscypliny służbowej oraz wykonywać rozkazy i polecenia przełożonych. Ślubuję strzec tajemnicy państwowej i służbowej, a także honoru, godności i dobrego imienia służby oraz przestrzegać zasad etyki zawodowej”. Art. 27, ust. 1 *Ustawa o Policji z dnia 6 kwietnia 1990 roku (tekst ujednolicony)*.

niż od przeciętnego Kowalskiego. Jak mógłbym karać kogoś za złamanie prawa, jeśli sam bym go nie przestrzegał? [...].

Mężczyzna, 42 lata, 16 lat służby

Znaczenie etyki zawodowej w codziennej pracy jest jednym z elementów określających postawę wobec zasad moralnych pracowników. Innym ważnym czynnikiem obrazującym miejsce etyki w codziennej służbie funkcjonariuszy policji jest stosowanie jej zaleceń i zasad. Należy bowiem rozróżnić postawę wobec etyki zawodowej (czyli jej znaczenie) od wypełniania jej zaleceń. W związku z tym badani policjanci zostali poproszeni o udzielenie odpowiedzi na następujące pytanie: *Czy w swojej codziennej służbie kieruje się Pan/Pani zasadami etyki zawodowej?* Odpowiedzi na to pytanie zostały przedstawione na wykresie 1.

Wykres 1. Kierowanie się zasadami etyki zawodowej w codziennej służbie funkcjonariuszy policji, N = 120

Źródło: Badania i obliczenia własne.

Z danych zawartych na wykresie wynika, że ponad 70% policjantów zawsze przestrzega zasad etyki zawodowej. Z kolei 10,8% funkcjonariuszy przyznało, że tylko czasem stosuje się do zaleceń etycznych. Żaden z badanych respondentów nie przyznał się do ignorowania zasad moralnych. Ciekawy jest fakt, że prawie co piąty badany nie był w stanie określić, czy w swojej służbie kieruje się zasadami etyki zawodowej. Wyjaśnieniem takiego stanu rzeczy może być wypowiedź jednego z respondentów:

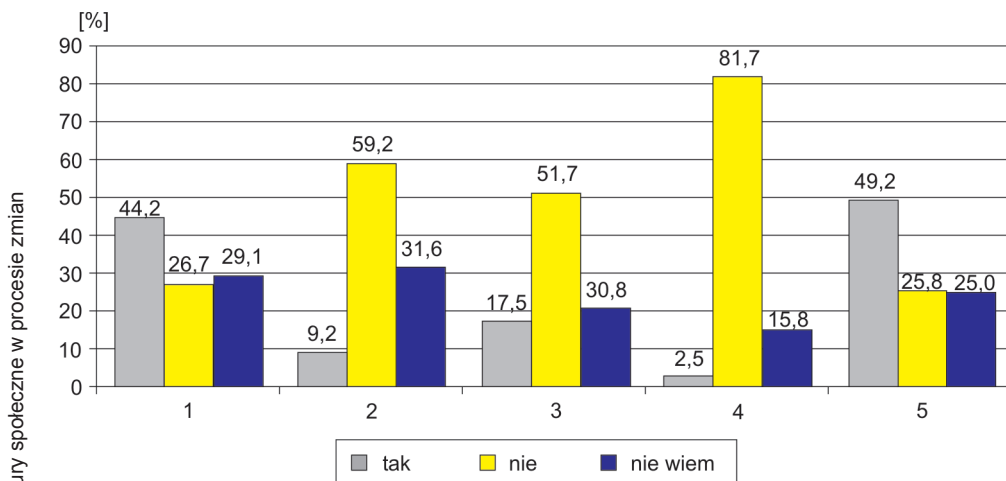
Etyka zawodowa jest tak silnie wpisana w moją codzienną służbę, że nawet nie zastanawiam się nad jej stosowaniem. Refleksja pojawia się jedynie w sytuacjach niejednoznacznych, w których mogą pojawić się jakieś wątpliwości dotyczące takiego, a nie innego postępowania. Niemniej jednak na co dzień nie zastanawiam się nad etycznym wymiarem swoich działań, bo są one dla mnie oczywiste. [...].

Mężczyzna, 39 lat, 15 lat służby

Ważnym elementem w codziennej służbie policjantów może być dylemat dotyczący ukarania lub odstąpienia od ukarania osoby z najbliższego otoczenia, środowiska

mieszkalnego. W związku z tym poproszono respondentów o udzielenie odpowiedzi na pytanie: *Czy Pana/Pani zdaniem dopuszczalne jest odstępianie od ukarania (np. mandatem) znajomej osoby?* Wśród badanych zdecydowanie największą grupę stanowili funkcjonariusze, którzy twierdzą, że jest to w każdej sytuacji niedopuszczalne (63,3%). Niemal co czwarty badany (23,3%) nie był w stanie odpowiedzieć na zadane pytanie, 11,7% respondentów przyznało, że możliwe jest odstępianie od ukarania kogoś znajomego, ale wyłącznie w uzasadnionych okolicznościach. Najmniej, bo 1,7%, respondentów przyznało, że takie zachowanie jest zupełnie naturalne i dopuszczalne w każdej sytuacji. Wyniki badań wskazują, że etyczny wymiar sytuacji związanych z karaniem osób z najbliższego otoczenia nie jest całkowicie jednoznaczny dla policjantów. Wielu z nich nie było w stanie określić, w jaki sposób w takim przypadku można się zachować, a 13,4% dopuszcza możliwość odstępiania od czynności służbowych, gdyby dotyczyły one znajomych osób.

Zachowania nieetyczne stanowią problem związany z funkcjonowaniem niemalże każdego środowiska zawodowego. Wiele z nich nigdy nie ujrzy światła dziennego, a opinia publiczna nie będzie świadoma, że określone sytuacje mają miejsce. Najbardziej poinformowani w kwestii łamania zasad etyki zawodowej są zazwyczaj sami zainteresowani, którzy na co dzień spotykają się ze współpracownikami i są w stanie dostrzec jakiegokolwiek naruszenie zasad moralnych, jakie są wpisane w funkcjonowanie w danej organizacji. Niektóre sytuacje są oczywiście ujawniane i nagłaśniane w mediach. Nagłaśnianie i informowanie społeczeństwa o nieetycznym zachowaniu przedstawicieli różnych profesji pełni dwie podstawowe funkcje: piętnującą (osoby, które dopuściły się złamania zasad moralnych) oraz informacyjną (mającą na celu wyostrenie uwagi społeczeństwa i reagowanie na wszelkie zjawiska związane z brakiem etyki zawodowej). Również funkcjonariusze są świadomi występowania sytuacji, które nie tylko naruszają zasady etyki

Wykres 2. Nieetyczne zachowania funkcjonariuszy policji, N = 120

1 — łapówkarstwo, 2 — molestowanie seksualne, 3 — mobbing, 4 — działania przestępcze (np. współpraca z grupami przestępczymi), 5 — odstępowanie od czynności służbowych w stosunku do rodziny, znajomych etc.

Źródło: Badania i obliczenia własne.

zawodowej, ale również kładą się cieniem na opinii całego środowiska policyjnego. W związku z tym w kwestionariuszu ankiety zadano następujące pytanie: *Czy spotkał/a się Pan/Pani z następującymi zachowaniami nieetycznymi funkcjonariuszy policji?*

Z danych zawartych na wykresie 2 wynika, że do najczęściej występujących — w opinii respondentów — zachowań nieetycznych w środowisku policjantów należy odstępowanie od czynności służbowych wobec członków rodziny czy znajomych (49,2%). Drugim poważnym problemem dla środowiska policjantów — zgodnie z wynikami badań — jest branie łapówek, na co wskazało 44,2% badanych funkcjonariuszy. Co czwarty badany wskazał również na występowanie mobbingu (17,5%) oraz molestowania seksualnego (9,2%) w codziennej służbie. Występującym najrzadziej, bo w opinii zaledwie 2,5% respondentów, nieetycznym działaniem wśród policjantów jest współpraca ze środowiskami przestępczymi. Wielu rozmówców podkreślało, że opinie na temat działań nieetycznych są często zasłyszane od osób trzecich, a sami rozmówcy nie spotkali się z tego typu zachowaniami.

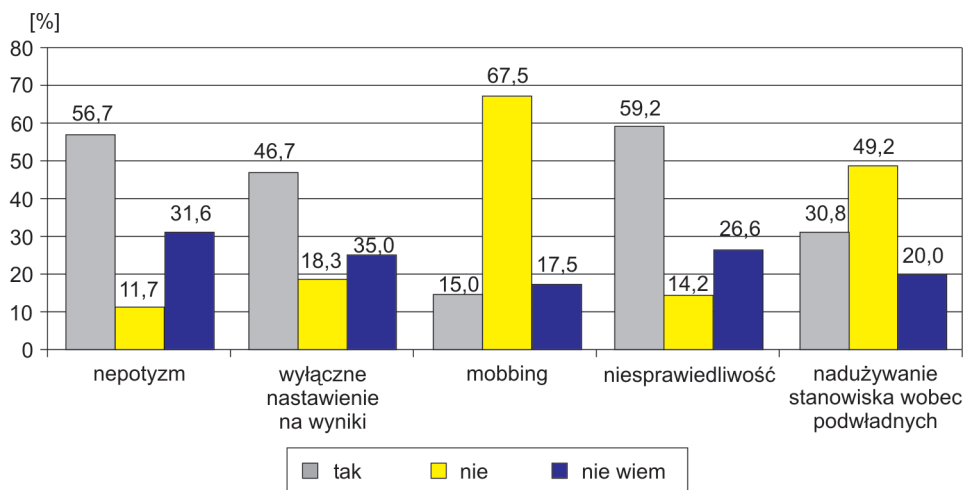
Środowisko policjantów nie jest niestety wolne od czarnych owiec. Również w naszych szeregach znajdują się pojedyncze jednostki — podkreślam pojedyncze — których postępowanie nieetyczne wpływa niestety na wizerunek całej formacji. Ja osobiście nie spotkałem się z nikim, kto w mojej ocenie działałby nieetycznie, ale gdyby tak się stało, to na pewno zareagowałbym bardzo stanowczo — tylko tak można wytepić zło z naszej firmy. [...]

Mężczyzna, 39 lat, 16 lat służby

Cytowane wyniki badań wskazują, że sami funkcjonariusze dostrzegają występowanie problemu związanego z przejawami nieetycznego zachowania w ich środowisku. Opinie dotyczące okoliczności złamania zasad etyki zawodowej są jednak bardzo podzielone i nie ma pełnej jednomyślności w tej kwestii. Prawdopodobnym wyjaśnieniem takiego stanu rzeczy jest fakt, że wiedza samych zainteresowanych została oparta na przekazach osób trzecich i trudno im ocenić realną wielkość danego problemu. Można również przypuszczać, że ujawnienie przekroczenia przez policjanta/policjantów zasad etycznych nie jest specjalnie nagłaśniane, aby nie budować w społeczeństwie złego wizerunku formacji, która z założenia winna stać na straży bezpieczeństwa i porządku w społeczeństwie, a więc winna dawać przykład przestrzegania prawa i norm współżycia społecznego. Dodatkowo przynależność do grona zawodów zaufania publicznego stanowi dodatkowy bodziec do prezentowania szczególnej postawy moralnej: „Pojęcie »zawód zaufania publicznego« kojarzy się Polakom przede wszystkim z zawodem wymagającym od wykonujących go osób specjalnych standardów etycznych, moralnych oraz wysokiej jakości usług” (B. Badora, B. Rogulska, 2012, s. 2). Widać zatem, że służba w policji wymaga od funkcjonariuszy nie tylko określonych predyspozycji psychofizycznych, ale również — a może przede wszystkim — odpowiedniej postawy moralnej.

„Policja jest formacją umundurowaną i uzbrojoną, a więc posiadającą wiele cech wspólnych z formacjami militarnymi, gdzie są ściśle określone zasady podległości służbowej, a większość działań podejmowanych jest na zasadzie służbowych

poleceń i rozkazów. Poza tym, po swojej poprzedniczce, Milicji Obywatelskiej, odziedziczyła nie tylko krój munduru, ale również dominujący jeszcze dzisiaj autorytarny styl kierowania i zarządzania, który w tego typu instytucji może wydawać się wręcz nieodzownym i naturalnym” (E. Wiszowaty, 2011, s. 157). Wielu funkcjonariuszy w rozmowach bezpośrednich z autorką podkreślało, że *gros* sytuacji, które mogą być traktowane jako naruszenie zasad etyki zawodowej, wiąże się bezpośrednio z zachowaniem ich przełożonych. Często bowiem — w opinii rozmówców — sytuacją jest faworyzowanie niektórych policjantów (przeważnie członków rodziny, znajomych) kosztem pozostałych, bezwzględne nastawienie na osiągnięcie określonych wyników niezależnie od możliwości ludzkich oraz nadużywanie stanowiska wobec podwładnych. W związku z tym zadano im następujące pytanie: *Czy w Pana/Pani miejscu pracy zdarzają się następujące sytuacje związane z działaniem przełożonych?* Analiza uzyskanych wyników została przedstawiona na wykresie 3.

Wykres 3. Nieetyczne postępowanie przełożonych w miejscu pracy, N = 120

Źródło: Badania i obliczenia własne.

Najczęściej dostrzegany przez policjantów nieetycznym zachowaniem przełożonych jest niesprawiedliwe traktowanie poszczególnych pracowników (59,2% funkcjonariuszy przyznało, że takie sytuacje się zdarzają w ich miejscu pracy) oraz nepotyzm (56,7%). Wydaje się, że oba rodzaje sytuacji mogą być z sobą powiązane. Popieranie i faworyzowanie krewnych oraz znajomych może być odbierane przez otoczenie jako jawny przejaw niesprawiedliwości, czego efektem jest utożsamianie zjawiska nepotyzmu z niesprawiedliwością. Niespełna połowa badanych (46,7%) przyznała, że poważny problem stanowi nastawienie przełożonych na osiągnięcie określonych wyników, niezależnie od kosztów ludzkich. Jest to problem, który również w rozmowach bezpośrednich podkreślało wielu funkcjonariuszy:

Takie nastawienie na wyniki, statystyki to poważny problem wielu jednostek. Przełożeni naciskają na wykrywalność, bo od tego zależą ich nagrody i ewentualne awanse zawodowe. To zdecydowanie nieetyczne zachowanie, bo kosztem zdrowia podwładnych chcą pięć się po szczeblach kariery w policji. [...].

Mężczyzna, 46 lat, 22 lata służby

Nieco ponad 30% badanych respondentów przyznało, że poważnym problemem moralnym w ich codziennej służbie jest nadużywanie stanowiska przez przełożonych, co najczęściej objawia się zastraszaniem zwolnieniami lub przydzielaniem do najtrudniejszych zadań.

Jak podpadniesz przełożonemu lub z jakiegoś powodu cię nie lubi, to [...]. Dostajesz najgorszą robotę, ciągle słyszysz, że jeśli ci się nie podoba, to możesz sobie poszukać innej pracy, nie wyznacza cię do nagród itd. Od takiego traktowania już tylko krok do regularnego mobbingu...

Mężczyzna, 37 lat, 12 lat służby

Właśnie na występowanie mobbingu w miejscu pracy wskazało najmniej badanych respondentów (15%). Jest to zjawisko stosunkowo nowe i często trudne do zdiagnozowania, w związku z tym pracownicy nieco częściej mogą je utożsamiać właśnie z nadużywaniem stanowiska przez przełożonych.

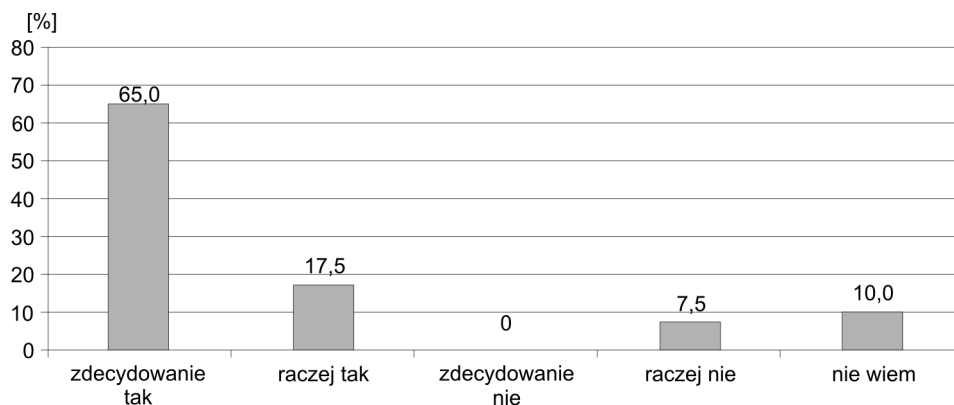
Zachowania nieetyczne stanowią ujmę dla przedstawicieli niemalże każdej profesji i to właśnie często pracownikom najbardziej zależy na tym, aby je w możliwie skuteczny sposób wyeliminować. Czy jest tak również w przypadku policjantów? Czy dopuszczalne jest, aby jeden funkcjonariusz wystąpił przeciwko drugiemu funkcjonariuszowi, nawet jeśli ten drugi jawnie łamie zasady etyki zawodowej, co rzutuje na opinię o całym środowisku? Na pytanie: *Co zrobiłby/laby Pan/Pani, gdyby posiadał/a absolutnie pewną wiedzę, że któryś ze współpracowników łamie zasady etyki zawodowej?*, najwięcej (29,2%) respondentów odpowiedziało, że o takim fakcie poinformowałoby przede wszystkim bezpośredniego przełożonego, aby ten podjął odpowiednie kroki służbowe. Nieco mniej, bo 24,2%, stwierdziło, że najpierw próbowałoby porozmawiać z taką osobą i starało się przemówić jej do rozsądku, 23,3% zdecydowało, że porozmawiałoby najpierw z innym współpracownikiem, aby się poradzić, co w takiej sytuacji należy zrobić. Zaledwie 0,8%, czyli *de facto* jedna osoba stwierdziła, że nie podjęłaby absolutnie żadnych kroków, w żaden sposób nie zareagowałaby na łamanie zasad etyki przez jednego ze współpracowników. Znaczący odsetek, bo 22,5% badanych funkcjonariuszy, nie wie, w jaki sposób postąpiłoby w opisanej w pytaniu sytuacji. Wyniki badania wskazują, że zdecydowana większość policjantów nie pozostałaby obojętna na zachowania sprzeczne z etyką zawodową współpracowników. Zaskakujące jednak jest to, że sposoby rozwiązania tak trudnej sytuacji są różne i niejednoznaczne, a prawie ¼ respondentów w ogóle nie wiedziałyby, jak postąpić.

Takie sytuacje są niezmiernie trudne dla każdego policjanta... Sam nigdy nie spotkałem się z tego typu sytuacją i mam nadzieję, że nigdy się nie spotkam,

bo tak naprawdę nie wiedziałbym, jak się zachować? To bardzo trudny dylemat: między lojalnością wobec kolegi/koleżanki a wiernością ślubowaniu i mundurowi. [...]

Mężczyzna, 44 lata, 20 lat służby.

Ostatnim zagadnieniem, jakie zostanie poruszone w niniejszym artykule, jest kwestia etyki zawodowej we współczesnym świecie. Czy sztywne zasady i liczne ograniczenia są w ogóle potrzebne? W społeczeństwach, które charakteryzuje bezwzględna pogoń za maksymalizacją różnego rodzaju zysków i korzyści, takie przepisy mogą być uznawane za archaizm nieprzystający do współczesnej sytuacji. Często podkreśla się, że etyka zawodowa winna dotyczyć wyłącznie przedstawicieli zawodów zaufania publicznego. W związku z tym, należałoby się zastanowić, czy zasady etyki zawodowej są adekwatne do dzisiejszej rzeczywistości, czy też stanowią relikwyt przeszłości nijak nieprzystający do współczesności? *Czy Pana/Pani zdaniem zasady etyki zawodowej są adekwatne do dzisiejszej rzeczywistości społecznej?* (wykres 4).

Wykres 4. Adekwatność zasad etyki zawodowej funkcjonariuszy policji współcześnie, N = 120

Źródło: Badania i obliczenia własne.

Większość respondentów (65%) przyznała, że zasady etyki zawodowej są zdecydowanie adekwatne do dzisiejszej rzeczywistości, 17,5% stwierdziło, że są one raczej odpowiednie do dzisiejszych warunków służby policjantów. O tym, że zasady etyki zawodowej funkcjonariuszy policji są raczej nieadekwatne do współczesności, jest przekonanych 7,5% badanych. Co dziesiąty badany policjant nie był w stanie ocenić, czy etyka zawodowa w ich służbie jest właściwa w obecnej sytuacji społecznej.

Moim zdaniem, dzisiaj właśnie te zasady powinny być szczególnie eksponowane i przestrzegane, ponieważ stanowią filar moralności społeczeństwa. Są to zasady uniwersalne i ponadczasowe i nie tracą na znaczeniu nawet dzisiaj, kiedy obserwujemy rozluźnienie wszelkich norm moralnych w społeczeństwie.

Mężczyzna, 43 lata, 19 lat służby

Widać zatem, że zdaniem badanych funkcjonariuszy zasady etyki zawodowej nie straciły swojej ważności, a współczesne warunki społeczne wręcz wymagają ich stosowania i przestrzegania. Etyka zawodowa stanowi istotny czynnik warunkujący służbę funkcjonariuszy policji. Jest ważna nie tylko z uwagi na zasady, które narzuca, ale przede wszystkim kształtuje wizerunek policjantów jako przedstawicieli zawodów zaufania publicznego. „W dyskusjach o współczesnym społeczeństwie polskim często wskazuje się na deficyt zaufania ludzi do instytucji publicznych, do autorytetów i do samych siebie. Brak zaufania zmniejsza zasoby »kapitału społecznego«, zwiększa »koszty transakcyjne« i utrudnia modernizację. Niedocenionym wymiarem zaufania jest stosunek do tzw. zawodów społecznego zaufania. Tak nazywamy profesje, które wymagają nie tylko wysokich kwalifikacji fachowych, ale także przynależności moralnych. Zawody te mają swoją etykę, a ludziom tych zawodów powierzamy sprawy swego zdrowia, sumienia i obronę naszych praw. W wielu społeczeństwach zawody takie cieszą się szczególnym szacunkiem”³. Sam fakt przynależności do grupy zawodów zaufania publicznego sprawia, że ich przedstawiciele są poddawani większej kontroli społecznej z punktu widzenia szlachetności oraz przestrzegania zasad etycznych. „Określenie zawodu zaufania publicznego opiera się na podkreśleniu jego specyficznych właściwości i cech. Zawód zaufania publicznego to zawód, który jest istotny dla ogółu społeczeństwa i charakteryzuje się:

- szczególną więzią zaufania między klientem a osobą wykonującą dany zawód;
- obowiązkową tajemnicą zawodową;
- nienaganną postawą moralną i etyczną osób wykonujących taki zawód;
- wysokim poziomem jakości świadczonych usług;
- zorganizowaniem się osób wykonujących ten zawód w obowiązkowym samorządzie zawodowym” (B. Badora, B. Rogulska, 2012).

Ze względu na wagę i znaczenie dla funkcjonowania społeczeństwa ludzie pokładają zaufanie oraz mają istotne wymagania w związku z przedstawicielami tego typu zawodów. Przynależność do tej grupy sprawia, że wzrasta społeczne zaufanie do przedstawicieli określonych profesji, ale również wykonywanie wszystkich związanych z nimi czynności jest obciążone większym stopniem kontroli i krytyki społecznej. To na przedstawicielach tego typu profesji spoczywa odpowiedzialność nie tylko za dokładne i sumienne wykonywanie swoich obowiązków, ale również, a może przede wszystkim, dbałość o społeczne zaufanie, dokładanie wszelkich starań, aby tego zaufania nie zawieść. Społeczeństwo szanuje przedstawicieli zawodów zaufania publicznego, ale jednocześnie wymaga, aby osoby je wykonujące wykazywały się szczególnymi cechami, takimi jak: szlachetność, prawdomówność, dyskrecja oraz całkowite poświęcenie wykonywanej pracy. Osoby należące do tego typu grup zawodowych podlegają ciągłej kontroli społecznej i nie przestają być przedstawicielami danego zawodu po zakończeniu dnia pracy, ale są niemalże nieustannie na służbie i w gotowości. „Pojęcie »zawód zaufania publicznego« kojarzy się Polakom przede wszystkim z zawodem wymagającym od wykonujących go

³ *Zawody społecznego zaufania*. www.tnsglobal.pl (data dostępu: 20 marca 2009).

osób specjalnych standardów etycznych, moralnych oraz wysokiej jakości usług” (B. Badora, B. Rogulska, 2012, s. 2).

Przynależność do zawodów zaufania publicznego nie jest jednoznaczna, gdyż to społeczeństwo decyduje o tym, jakie grupy zawodowe otrzymają takie miano. Należy zatem wykazać się cechami, które w opinii społecznej predestynują do uznania za przedstawiciela zawodu zaufania społecznego. Zgodnie z wynikami badań przeprowadzonych przez Centrum Badań Opinii Społecznej, zawód policjanta jest wymieniany jako trzecia profesja, którą społeczeństwo określa mianem zawodów zaufania publicznego (B. Badora, B. Rogulska, 2012). Wyprzedza go tylko zawód lekarza i sędziego, które najczęściej kojarzą się ze specjalnymi cechami, takimi jak: uczciwość, prawdomówność, ogromny zasób wiedzy, dyskrekcja i poczucie sprawiedliwości. Ważna w analizie etyki zawodowej policjantów jest ich postawa wobec stosowania jej zasad. W opinii badanych funkcjonariuszy jest to istotny element warunkujący zdecydowaną większość ich działań, zarówno tych na gruncie służbowym, jak i tych, które przynależą do sfery prywatnej. Policjanci mają świadomość, że ich postępowanie jest oceniane nie tylko w trakcie wykonywania czynności służbowych, ale również po zakończeniu służby — w czasie prywatnym.

Wiem, że moje postępowanie jest oceniane przez ludzi nie tylko w trakcie służby, ale również w moim życiu prywatnym. Od policjantów oczekuje się, żeby wykazywali się odpowiednią postawą moralną nie tylko w życiu zawodowym, ale również osobistym. Dla kogoś, kto zasady etyki (zarówno zawodowej, jak i zasad moralnych) stosuje na co dzień, bez żadnych wyjątków, nie jest to problemem, przychodzi to w sposób automatyczny, wręcz bezrefleksyjny.

Mężczyzna, 39 lat, 14 lat służby

Stanowi to swego rodzaju presję, ale również wpływa pozytywnie na całość kształt życia funkcjonariuszy.

Podsumowanie

Przedstawione wyniki badań wskazują, że etyka zawodowa zajmuje istotne miejsce w codziennej służbie funkcjonariuszy policji. Większość z nich jest zdania, że określone zasady moralne są niezbędne do prawidłowego funkcjonowania nie tylko tej formacji zawodowej, ale przede wszystkim całego społeczeństwa. Jest to istotne szczególnie dzisiaj, kiedy mamy do czynienia z ogromnym tempem zmian i rozwojem technologii. Człowiek może poczuć się zagubiony w rzeczywistości, w której coraz większego znaczenia nabiera dylemat: mieć czy być? To właśnie zasady etyki — nie tylko tej zawodowej — ale szeroko rozumianej moralności — mogą ustrzec społeczeństwo przed wpadnięciem w pułapkę wszechogarniającej konsumpcji i walki o kolejną dobrą.

Należy jednak pamiętać, że same przepisy nie regulują całkowicie kwestii etycznego zachowania przedstawicieli poszczególnych profesji. Ważne jest, aby to sami zainteresowani czuli potrzebę dbałości o odpowiednią postawę moralną zarówno własną, jak i pozostałych członków społeczności (zawodowej, lokalnej itd.). Uniwersalność i ponadczasowość zasad etycznych gwarantują ich przetrwanie w różnych warunkach społeczno-politycznych, ale istotne także jest, aby wszelkie przejawy ich łamania były piętnowane, a wręcz surowo karane. Nie dotyczy to tylko przedstawicieli zawodów zaufania publicznego, ale od nich w szczególności wymaga się reprezentowania postawy etycznej. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują jednak, że zasady etyczne są bardzo ważne dla funkcjonariuszy policji i zajmują bardzo istotne miejsce w ich codziennej służbie. Są oni świadomi jej znaczenia oraz konieczności przestrzegania wszystkich jej zasad. Zdaniem większości badanych policjantów nie są możliwe nawet najdrobniejsze odstępstwa od stosowania zaleceń etycznych, gdyż drobne uchybienia i „niedopatrzania” mogą pociągnąć za sobą lawinę działań nieetycznych, co podważy społeczne zaufanie do policji, jako organizacji powołanej do zapewnienia ładu i bezpieczeństwa publicznego. Ich zdaniem bardzo krzywdzące jest kształtowanie opinii o etyczności całego środowiska zawodowego na podstawie niechlubnych jednostkowych przypadków łamania zasad etyki zawodowej. Funkcjonariusze biorący udział w badaniach podkreślali, że to właśnie oni sami są pierwszym filtrem, który weryfikuje stosowanie się do zasad etycznych oraz przestrzeganie zapisów ślubowanej roty. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest eliminowanie z ich środowiska zawodowego jednostek, które w sposób jawny łamią przepisy i podważają społeczne zaufanie do policjantów.

Opracowanie obejmowało analizę zagadnienia etyki zawodowej z punktu widzenia funkcjonariuszy policji i może stać się punktem wyjścia do pogłębionych badań na temat deontologii zawodowej, również z punktu widzenia społeczeństwa jako bezpośredniego odbiorcy działań przedstawicieli poszczególnych profesji.

Literatura

- Andrzejuk A., red., 1998: *Zagadnienie etyki zawodowej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza Navo.
- Borowski H., 1996: *Etyka pracy i etyka biznesu*. Lublin: Wydawnictwo Uczelniane Politechniki Lubelskiej.
- Dyk W., 2002: *Etyczny wymiar człowieka*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Galewicz W., 2010: *Spór o pozycję moralności zawodowej*. W: *Moralność i profesjonalizm. Spór o pozycję etyk zawodowych*. Red. W. Galewicz. Kraków: Wydawnictwo Universitas.
- Hume D., 1963: *Traktat o naturze ludzkiej*. Przeł. C. Znamierowski. Warszawa: PWN.
- Kalita Z., 2001: *Etyka w teorii i praktyce. Antologia tekstów*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

- Książek A., 1995: *Zagadnienie etyki. Wybór tekstów*. Warszawa.
- Kunzmann P., Burkard F.P., Wiedman F., 1999: *Atlas filozofii*. Warszawa: Prószyński i S-ka.
- Lazari-Pawłowska I., 1992: *Etyka. Pisma wybrane*. Red. P.J. Smoczyński. Wrocław: Ossolineum.
- Lewicka-Strzałecka A., 1999: *Etyczne standardy firm i pracowników*. Warszawa: IFiS PAN.
- Majer P., 2003: *Sen o policji...* „Gazeta Policyjna”, nr 38.
- Mariański J., 1989: *Wprowadzenie do socjologii moralności*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Michalik M., 2003: *Od etyki zawodowej do etyki biznesu*. Warszawa: Fundacja Innowacja.
- Mironiuk J., 2003: *Mądrze, Godnie, Szczęśliwie. Wprowadzenie do etyki*. Gdynia.
- Platon, 1958: *Państwo z dodaniem siedmiu ksiąg Praw*. Tłum. W. Witwicki. Warszawa: PWN.
- Schrade U., 1992: *Etyka. Główne systemy*. Warszawa: Agencja Wydawnicza „PLACET”.
- Seitel F.P., 2003: *Public relations w praktyce*. Warszawa: Felberg.
- Styczeń T., Marecki J., 1996: *ABC etyki*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Sułek M., Świniarski J., 2001: *Etyka jako filozofia dobrego działania zawodowego: podręcznik akademicki*. Warszawa: Beelona.
- Sztompka P., 2003: *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- Szuman S., 1959: *Perspektywy, ideały i plany życiowe wychowanków*. „Dom Dziecka”, nr 3, s. 5—21.
- Wiszowaty E., 2011: *Etyka policji: między prawem, moralnością i skutecznością*. Warszawa.

Źródła internetowe

- Badora B., Roguska B., 2012: *Opinia społeczna na temat zawodów zaufania publicznego. Komunikat z badań*. www.cbos.pl. (data dostępu: 15 czerwca 2012).
- Zawody społeczne zaufania*. www.tnsglobal.pl (data dostępu: 15 czerwca 2012).